

Mats Lundahl och Inga Persson-Tanimura (red.):

Kvinnan i ekonomin

Ett utmärkande drag för de senaste decenniernas svenska arbetsmarknad är den explosiva ökningen av kvinnors deltagande i arbetslivet. Kvinnorna har därmed i detta avseende starkt närmat sig männen, men deras roll och ställning i ekonomin är emellertid i många avseenden olik männens. Kvinnor arbetar i stor utsträckning deltid, har större ansvar för hem och barn, har lägre ekonomiskt utbyte av sitt arbete och är koncentrerade till typiska kvinnoyrken, vilket befästs för framtiden av en likaledes könssegregerad utbildningsstruktur. En beskrivning och analys av dessa frågor återfinns i den nyutkomna antologin *Kvinnan i ekonomin*, red Mats Lundahl och Inga Persson-Tanimura (LiberFörlag, Stockholm 1983, 179 sid, 82:50 kr). Den bjuder på rikhaltig information om kvinnors roller och situation i ekonomin. Antologin bör därför fungera som ett gott tillskott till befintlig litteratur i undervisningen på högskolan. Den bör också kunna intressera en bredare allmänhet.

Uppsatserna har organiserats i fyra avdelningar. Den första delen ger en historisk översikt och de två följande analyserar kvinnorna i de senaste decenniernas svenska ekonomi. Perspektivet i den sista avdelningen vidgas till så pass främmande kulturer och ekonomier som Haiti, Zambia och Sovjet.

Den inledande uppsatsen av Lennart Jörberg spänner över ett vitt område. Han beskriver övergången från bondetill industrisamhälle som sker parallellt med en viss ökning av antalet förvärvsarbetande kvinnor, den relativt konstanta frekvensen av förvärvsarbetande kvinnor under 30- och 40-talen samt slutligen den accelererande ökningen av kvinnor i arbetslivet bland framför allt gifta och småbarnsmödrar under 60- och 70-talen.

Under huvudrubriken Utbildning och yrke inleder Inga Persson-Tanimura med en uppsats om unga kvinnors utbildningsval och arbetsmarknadsinträde. Här ges en detaljerad genomgång av hur könsrollerna avspeglar sig på utbildningsvalet på olika nivåer. Kvinnorna har under senare tid inhämtat männens utbildningsförsprång, medan utbildningens inriktning fortfarande starkt är präglad av de traditionella könsrollerna. De könsbundna utbildningsvalen leder givetvis till likaledes könsbundna yrkesval. Dessutom har de nyinträdande kvinnorna större svårigheter att finna arbete och få fast anställning. Dessa skillnader utjämnas dock en tid efter arbetsmarknadsinträdet, medan skillnader i det ekonomiska utbytet kvarstår över tiden.

Hur förklarar man de könsbundna utbildningsvalen? Persson-Tanimura diskuterar sådana faktorer som skillnader i preferenser mellan män och kvinnor, skillnader i förväntat arbetsmarknadsbeteende (med förvärvsavbrott och deltidsarbete pga arbetsfördelningen i hemmet) samt förekomsten av diskriminering från efterfrågesidan som kan tänkas minska incitamenten att investera i typiskt "manligt" utbildningskapital. Av förklarliga skäl blir diskussionen kring segregationens bestämningsfaktorer i denna liksom övriga uppsatser i viss mån tentativ. Vi saknar fortfarande viktig empirisk kunskap om bestämningsfaktorerna bakom såväl utbildningsval som arbetsmarknadsbeteende i allmänhet.

I följande uppsats behandlar Christina Jonung kvinnors och mäns yrken. Yrkes- och utbildningsval har så nära samband att uppsatsen med fördel hade kunnat integreras med den föregående. Jonung redovisar försök att mäta förändringar i yrkessegregationen och fin-

ner knappast några förskjutningar under 60-talet men däremot en viss tendens mot minskad segregation under 70-talet, detta trots att arbetskraftsefterfrågan expanderat framför allt inom redan tidigare kvinnodominerade yrkesområden.

Förutom den strukturella förklaringen till ihållande yrkessegregation diskuteras av Jonung bl a betydelsen av könsrollsmönstret utanför arbetslivet. Så länge kvinnan har det huvudsakliga ansvaret för hem och barn kan ett högt arbetskraftsdeltagande förväntas vara kombinerat med hög andel deltidsarbeten och val av yrken med lägre krav på kontinuitet och "avancemang".

Även inom ett givet yrke är segregationen stark. Av Gisèle Asplunds bidrag framgår att ytterst få kvinnor befinner sig i de översta befattningsskikten. Vissa undersökningar tyder på att viljan till avancemang, genom t ex fortbildning, inte saknas. Asplund finner i stället orsakerna i bl a diskriminering och det faktum att kvinnor sällan har aktivt stöd i sin karriär samt ofta saknar förebilder och kvinnliga kollegor i en av tradition mansdominerad värld.

Deltidsarbetets villkor analyseras i Marianne Sundströms uppsats. Hon avfärdar bestämt "myten" att deltiden skulle vara påtvingad från efterfrågesidan. Enligt en intervjuundersökning upplevde endast var sjunde deltidsarbetande restriktioner på sitt arbetstidsval, medan nära var tredje heltidsarbetande önskade ändra sin arbetstid. Snarare, menar Sundström, är deltidsarbetet resultatet av ett medvetet val baserat på den relativa avkastningen på marknads- och hemarbete givet bl a den traditionella arbetsfördelningen i hemmet samt lönerelationerna mellan män och kvinnor.

Löneskillnaderna mellan män och kvinnor har minskat betydligt under senare år. Siv Gustafsson analyserar i sin uppsats bestämningsfaktorerna bakom existerande löneskillnader och finner på grundval av egna och amerikanska studier inga tecken på någon nämnvärd depreciering av kunskapskapital (genom att färdigheter glöms bort eller blir

föråldrade) under förvärvsavbrott. Vidare finner hon att skillnader i human kapital förklarar mindre än hälften av observerade löneskillnader. Är då den oförklarade skillnaden ett mått på diskriminering på arbetsmarknaden? Troligen är det så till stor del, men det förefaller mig inte heller otroligt att kvinnor "fritt" väljer ett jobb med arbetsegenskaper som bättre kan samordnas med den traditionella arbetsfördelningen i hemmet även om det innebär en lägre lön. Å andra sidan är det sannolikt att beslut om investeringar i humankapital baseras på kunskap om att diskriminering förekommer. I så fall skulle man med Gustafssons analysmetod tendera att underskatta diskrimineringens betydelse.

Även indirekt påverkas kvinnornas ekonomiska situation av deras deltagande i arbetslivet. Ann-Charlotte Ståhlberg diskuterar på ett principiellt plan de fördelningseffekter socialförsäkringssystemet kan ha genom utformning av avgifts- och ersättningsregler. Även om det endast inom änkepensionen finns direkt könsspecifika ersättningsregler kan i realiteten betydande skillnader uppstå genom olikheter i mäns och kvinnors arbetsmarknadsbeteende över livscykeln. Exempelvis torde kvinnor vara missgynnade inom förtidspensioneringen då ersättningen baseras på faktiskt och inte på ett förväntat (högre) framtida arbetskraftsdeltagande. Däremot torde ålderspensioneringen inom ATP gynna kvinnor genom de sk 15- och 30-årsreglerna.

Invandrarkvinnornas (jugoslaviska och finländska) situation beskrivs i en uppsats av Tarja-Liisa Leiniö. I en bearbetning av 1981 års levnadsnivåundersökning finner hon att invandrarkvinnor skiljer sig från svenska kvinnor i en rad avseenden. Exempelvis arbetar de heltid i större utsträckning, har mer monotona arbetsuppgifter och mindre rörelsefrihet i arbetet och upplever sin arbetssituation som mer pressande.

En tolkning av arbetsfördelningen i hemmet är att kvinnorna av tradition och uppfostran har komparativa fördelar i hemarbete. I en uppsats om kvin-

norna på Haiti visar Mats Lundahl på det omvända förhållandet. Där har kvinnorna genom komparativa fördelar i arbetet utanför hemmet (marknadsföring och handel) uppnått en grad av ekonomisk självständighet och social frigörelse som är relativt ovanlig i tredje världen. Lundahl förklarar detta med att männens produktivitet inom jordbruket pga jorderosion och överbefolkning minskat relativt till kvinnornas produktivitet i marknadsföringsfunktionen. Som ett resultat har ansvaret för hemmet i ökad utsträckning överförts på männen. I Zambia har däremot, som framgår av Hans Hedlunds bidrag, moderniseringen av den traditionella jordbruksekonomin under och efter kolonialtiden snarare lett till en ökad än minskad manlig dominans.

Den revolutionära omvälvningen från tsar-Ryssland till Sovjet-stat skulle enligt vissa marxistiska teoretiker och revolutionära ledare automatiskt frigöra kvinnan. Kristian Gerner och Stefan Hedlund visar dock att så inte blev fal-

let. Trots nästan universellt arbetskraftsdeltagande (i heltidsarbete) präglas arbetsmarknaden fortfarande av stark könssegregation såväl yrkes- som befattningsmässigt. Kvinnan har fortfarande nästan totalt ansvar för hemarbete och inköp, och det politiska ointresset för kvinnornas speciella problem är kompakt.

Avslutningsvis några ord om inledningen. Den består av en kortfattad teoriöversikt samt därefter sammanfattningar av de enskilda uppsatserna. Jag saknar kanske här en mera integrerad uppsummering av de olika bidragen. Många aspekter såsom utbildnings- och yrkesval, löner samt arbetskraftsdeltagande och arbetstider, som behandlas i separata bidrag i antologin, hänger så intimt samman att ett försök till uppsummering hade varit önskvärd.

Fil kand *Roger Jacobsson*
 Nationalekonomiska institutionen
 Umeå universitet